

« zurück blättern vor »

WACHLARZ subst. m., ab 1528; auch *fachlarz*, *wachel*. **1)** ‘flacher, leichter Gegenstand aus Papier, Stoff, Federn, der halbkreisförmig ausgebreitet wird und dazu dient, sich durch Luftbewegung Kühlung zu verschaffen; auch übertr.’ – ‘płaski, lekki, półkolisty rozkładany przedmiot wykonany z papieru, tkaniny lub piór, służący do chłodzenia się przez powodowanie ruchu powietrza; też przen.’: 1528 Murm 150, SPXVI *Ventilabrum. eyn fochler Wächlarz*. o 1532 BartBydg 59, SPXVI *Flabrum, ffachlarz*. o 1588 Calep 424a, SPXVI *Flabellifer – Wachlarze, przedaiący*. o (1650) 1922 Gaw.Siel. *W kuchni wachlarz, motyka i rydel w ogrodzie*. o (1674) 1950 Łącznowol. 136, BADECKI *Chybaby to misterne wachlarze być miały, Ktore by w sercach ludzkich ogień rozdymały*. o (†1684) 1922 Gawiński 193 *W kuchni wachlarz, motyka i rydel w ogrodzie*. o (1689) 1693 Haur Sk. 349, L *Kuchenny wachlarz*. o 1698 Pot.Zac. 114, L *Już piżma, iuż maskary, iuż chłodne wachlarze Na pieszczone nieftetyż wymyślacie twarze*. o (†1702) 1965 Lubomirski Somnus 300 *[[stróże]] co się odecknie, to wachlarzem chłodzą, Portyjerami ciemniąc okiennice*. o 1777 Os.Fiz. 224, L *Damy, wachlarzami powietrze poruszaiąc, wiatr wzbudzaiąc*. o 1783 Wiel. Kuch. 433, L *W kuchni z piór zrobiony wachlarz do rozdymywania węgli*. o 1791–1792 Przyb.Milt. 227, L *Wszystkie robaków, wszystkie owadów rodzaie, Te zamiaft skrzydeł chwieią motylne wachlarze*. o (1829) 1949 Słow.Maria 104, DOR *Daj mi wachlarz, niechaj czoło mi ochłodzi*. o (1871) 1948–1951 Orzesz.Pam. I 252, DOR *Wachlarz mój tagodnym swym powiewem nie mógł mi ochłodzić pałającego od zmęczenia i wzruszeń czoła*. o 1951 Stryjk.Bieg 308, DOR *Sprzedawczyni owoców ochładzała się papierowym wachlarzem, odpędzała roje much i pszczoł*. – SPXVI, TR, L, SWIL, SW, DOR. **2)** ‘in Falten gelegte Stoffbahn an Röcken, die zum Boden hin breiter wird’ – ‘plisowany, rozszerzający się ku dołowi pas materiału wszywany do spódnicy’: [hapax] (1894) 1900 Dąbr.Ig.Felka 38, DOR *Spódnicę upnę w same wachlarze*. – nur DOR. **3)** ‘Schutzblech’ – ‘błotnik’: [hapax] (1908) 1949 Żer.Dzieje II 171, DOR *Oparta się ramieniem o wachlarz pojazdu i patrząc w ziemię, rozmyślała głęboko*. – SWIL, SW, DOR (przestarz.). ◊ **Var:** *fachlarz* subst. m., [hapax] 1532 BartBydg 59, SPXVI – nur SPXVI; *wachel* subst. m., [hapax] vor 1764 TR – CN, L, SWIL, SW; *wachlarz* subst. m., 1528 Murm 150, SPXVI – SPXVI, TR, L, SWIL, SW, DOR. ◊ **Etym:** **1)** nhd. *Fächel* subst. m., ‘Fächer, Schleier der Jungfrauen’, GRI, nur für Inh. 1, **2.** **2)** nhd. *fächeln, wecheln* v., ‘anwehen’, GRI, nur für Inh. 1. ◊ **Der:** *wachlować* v. imp., ‘fächeln’, 1600 KlonWor 76, SPXVI, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *wachlarzyk* subst. m., ‘kleiner Fächer’, 1775–1806 Teat. 12 126, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1;

wachlarzaty adj., [hapax] 1791–1792 Przyb.Milt. 252, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *wachlarzowy* adj., [hapax] 1948 Lorentz Natol. 60, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *wachlarzowaty* adj., 1900 Tyg.Illustr. 30, DOR, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1. ❖ *Wachlarz* kann eine polnische Ableitung von *wachlować* sein, vgl. jedoch den deutschen Eigennamen *Wachler* (GRIMM ebda.), was in beiden Fällen ‘ein Gegenstand, mit dem man fächelt’ bedeutet. TROTZ hat den Eintrag *wachlarz, wachel – Küchen-Fächer, Feder-Fächer; éventoir, plumasseau, dont on se sert pour souffler les charbons* mit dem Beispiel *poddymać wachlem; wachlarz białołęcki – ein Weiber-Fächer, un éventail*. BRÜCKNER SE hat als Stichwort *wachla, wachel* “dawniej ‘wachlarz’“, eine Erklärung des /l/ durch Verweis auf *śpichlerz* und einen Beleg *fachlarz* von 1532 ohne Quellenangabe.

« zurück blättern vor »